

**från kyrka och krog
till dagens museum**

Närbild av Stockholms stadsmuseums fasad.
Foto: Anders Hviid. SSM.

Kommunal tvättstuga, kyrka och krog. Alla dessa verksamheter har funnits i Södra stadshuset, det som i dag är Stockholms stadsmuseum. Här har också varit domstol, anatomisk teater, skola och bostäder av skilda slag.

Text: Anna Seidevall-Byström

Huset är nästan färdigbyggt, solen skiner. På gården vandrar söderbor omkring, både män och kvinnor, rika och fattiga. Där är järnbärare, murare, mursmäckor, ryska köpmän, vindragare, fina damer och pigor.

Huset ritades av Nicodemus Tessin den äldre på 1600-talet och planerades ursprungligen för handel. Tomten, med sitt läge nära vattnet, valdes för generalmanufakturikontoret, ett huvudkontor för internationell handel. Man planerade storskaligt med lokaler för magasin, auktioner, förhandlingar, räkenskaper och med övernattningsmöjligheter för hitresta handels- och ämbetsmän. Men planerna gick om intet på grund av handelns tillbakagång så Stockholms stad tog över byggandet.

Efter nära 20 års arbete, år 1680, stod

Södra stadshuset klart. Redan på 1670-talet, innan allt var färdigbyggt, startade Södra kämnärsrätten sin verksamhet i huset. Här hade myndigheten arkiv, civilrättsrum för kvinnor och män, fängelsehus med fängelserum. Fram till år 1772, då tortyren avskaffades, fanns också ett »plågorum« för »pinliga« förhör. Några av dem som erkände efter »pinliga« förhör, var de åtta kvinnor som beskyldes och dömdes för häxeri i slutet av 1670-talet. Häktena hyste straffångar, lösdrivare, skuldsatta och dödsdömda. Många befann sig där på obestämd tid, de ansågs i mantalslängderna som bofasta.

Krog och anatomisk teater

Enligt beslut från konungen år 1667 skulle årligen 14 000 liter vin få införas tullfritt till stadskällaren i Södra stadshuset. Men huset var inte klart, så närliggande lokaler fick duga tills det var färdigbyggt. Då kunde stadshuskällaren flytta in. Under sin storhetstid på 1700-talet var Södra stadshuskällaren en av stadens mer ansedda krogar. Här har historiska kändisar, som Bellman och Maria Kristina Kiellström, mer känd som Ulla Vinblad, festat. Kroglivet på Södra stadshuskällaren fortsatte fram till år 1849.

»Häktena hyste straffångar, lösdrivare, skuldsatta och dödsdömda. Många befann sig där på obestämd tid, de ansågs i mantalslängderna som bofasta.«

Den 24 januari år 1685 arrangerade läkarorganisationen Collegium medicum den första av sex offentliga obduktioner, där de inre organen förevisades, så kallad anatomisk teater. På obduktionsbordet låg ett manligt lik, hämtat från galgbacken med specialtillstånd från kungen. Intresset var stort, en lång kö ringlade utanför huset. Men alla var inte positiva. Tvärtom tyckte många att det var motbjudande och upprörande. Närvarande vid den sista förevisningen år 1729 var Carl von Linné. Den hölls i den stora lokalen på översta våningen, numer kallad Tessinsalen. Denna byggdes senare om till rysk kyrka med verksamhet i nästan hundra år.

Hyresgäster flyttar in och ut

Tidigt under 1700-talet kan man i mantalslängderna läsa om flera hyresgäster. Där finns till exempel källarmästaren Göransson som hyrde tjugo rum med Södra stadshuskällarens lokaler inräknade. Borgmästaren G. Adelcrantz var en annan hyresgäst. Han hyrde tjugo rum förutom källare, stall och vagnsrum, tillsammans med fru, fem barn, släktingar och tjänstefolk. Men det finns också enklare hyresgäster. Under slutet av 1800-talet var bostadsbristen stor och många bodde i huset: ringaren i Storkyrkan med familj, en slussbetjänt med fru, fyra barn och piga, ett kontorsbiträde, en muraränka, en bokbindare, med flera. De sista hyresgästerna lämnade huset år 1935, några år efter att stadsmuseikommittén flyttat in i ett par rum på översta våningen.

Förfallet tilltar – ett tvätthus öppnas

År 1921 öppnade Stockholms stads första tvätthus i Södra stadshusets då mycket förfallna lokaler. Där fanns tjugo tvättplatser för handtvätt och två för maskintvätt. Där fanns också centrifuger, torkskåp, stryk-, mangel- och matrum för medhavd matsäck. En stor ångpanna hade installerats så att det skulle finnas tillräckligt med varmt vatten. Föreskrifterna var tydliga: inga nersmittade kläder, spirituosa eller barn under 12 år fick tas med till tvättstugan. Inrättningen kom till efter att kvinnor i Gamla stan, som tröttnat på det tunga arbetet att tvätta i sina hem utan rinnan-

de vatten, hade uppvakttat politikerna. Anläggningen var öppen från klockan åtta på morgonen till åtta på kvällen. Verksamheten fortsatte in på 1930-talet.

Stadsmuseum flyttar in

När stadsmuseikommittén flyttar in år 1931 föreslår den en renovering av ett då rivningshotat, vanvårdat och förfallet hus. Arbetet med renoveringen och uppbyggnaden av ett Stadsmuseum inleds år 1939 och den första permanenta utställningen öppnar år 1942.

Många har besökt Södra stadshuset under de dryga trehundra år som huset har funnits. Nu när Stockholms stadsmuseum har sin verksamhet i huset och skolan kommer hit med barn födda på 2000-talet är husets historia i sig en rik tillgång. Barnen funderar verkligen en stund innan de kan ta in att så mycket har hänt just där de faktiskt själva befinner sig.

Vinter på 1920-talet. Foto: okänd. SSM.

Södra stadshuset från Södermalmstorg.
Foto: Gustaf Löwendahl, 1939. SSM.